

Szegedi emlékek

Zsuzsa Zsákban

Gyurkovics Zsuzsa így kezdi: „Tótkomlóson születtem. Hároméves koromtól színésznő akartam lenni.”

Tíz év múlva, tehát 13 éves korában jelentkezett Lehotay Árpád magániskolájába, aki azonnal le is szerződtette gyermekszínészeknek. Zilahy Lajos Tizenkettedik óra című darabjában lépett először színpadra, ám legemlékezetesebb szegedi szerepe nem ebben volt, hanem egy operában, a Rigolettóban.

— En voltam a halott Gilda. Engem vitt Rigoletto a zsákban. Erdi Pál játszotta a Rigolettót, énekelte a nagy drámai jeleneteket, közben engem csipkedett, csiklandozott a zsákban, kibírom-e vagy nem bírom mindennapos színészi próbát, hogy akármi történik, „szerepből maradni”. En „szerepből maradtam”. Vagyis a zsákban. Meg se muhkantam. Sokáig úgy is hívták a színházban: „a halott Gilda!” Közben persze jártam Lehotay iskolájába. Fél kiló cukor volt a tandíj. Mivel én gazdag vidékről származtam, ez az „összeg” nem jelentett különösebb „anyagi megterhelést”. Minden délután óra volt, leckéket kaptunk, például én a Krétakörből egy jelenetet, vagy az Őri muriból a

kislány szerepét. Összesen talán öten voltunk magán-növendékei Lehotaynak. Mind az ötünket felvettek a főiskolára és valamennyi-ünkben színészi is lett. Lehotay tehát jól választott meg bennünket. Egyébként életem első főszerepét is vele játszottam Pesten, a Madách Színházban, első éves főiskolás koromban. A Liliomfit adtuk elő és a darabban Lehotay volt a pápám. Tolnai Klári játszotta Mariskát, Darvas Iván Gyurit.

Gyurkovics Zsuzsa főiskolás éveit éppen a művészetekben eluralkodó sematizmus idejére estek. A fiatal színészek csasztuskát tanulnak énekelni a főiskolán, csasztuskáztak békekölcsön-

jegyzésen, választásokon. Bizony nehéz volt ebben az időben elmélyült szakmai tanulmányokat végezni. 1952-ben, amikor a főiskolát kitűnő eredménnyel elvégezte, a Nemzeti Színház ösztöndíjasaként — és saját akaratából! — vidékre, Győrbe szerződött, ámbar foglalkoztatta volna a Nemzeti Színház is. Győrben azután mindent játszott, zenés darabokat és klasszikusokat egyaránt. Utána visszajött a Nemzetbe. Innen 1958-ban a Madách Színházhoz ment át, ez volt akkor az ország legjobb színháza. Tagjai között tudta Timár Józsefet, Tolnai Klárit, Gábor Miklóst, Pécsi Sándort, Psota Irént, Ladányi Ferencet. Gyurkovics Zsuzsa a lehető legjobb helyen gyakorolta és folytatta mesterségét.

1961-ben férjét főorvosnak nevezték ki a Német Demokratikus Köztársaságba. Gyurkovics Zsuzsa vele tartott. Kint született meg második kislánya és megtanult németül. Beutazta egész Európát, bejárt a Brecht Színházba, mint egy egyetemre. Négy és fél éves külföldi tartózkodása tulajdonképpen nem volt más, mint egy alapos, nagy tanulmányút.

— Énekelni is tanul-tam... A totalitásra törek-szem, a színész mindent tudjon, mozogni, énekelni is: jól!

Utazásai során egyet megállapított: sehol a világon nincs az, ami nálunk, hogy szinte csak a fővárosi színész számít. Sehol nincsenek olyan hátrányos helyzetben a vidéki színészek, mint Magyarországon, ahol a vidéki színész még vasárnap is próbál, állandóan színpadon van, míg a pesti színészek sokkal kevesebb szerepe van, tehát szinte egész évben dolgozhat a rádióban, a televízióban, filmezhet, szinkronizálhat.

Hazatérése után a Vidám Színpad szerződtette. Elő-ről kellett kezdenie min-dent. Jelenleg élete legne-hezebb próbájára és szere-pére készül, a Heppiend fő-szerepét bízták rá.

S hogyan alakult a kap-csolata Szegeddel, ahonnan színészi pályája indult?

Szegeddel és színházával lényegében megszűnt min-denféle közössége, de nem az Alfölddel! Gyakran jár haza Tótkomlóra, s nem-csak azért, hogy szüleit meglátogassa, hanem mert szereti és nagyra tartja az alföldi emberek lelki intelligenciáját, ami a városi emberek legnagyobb rész-ből kiveszett.

Gulay István

Iskola élet-közelben

Tanácskozó diákok

Pezsgő élet folyik most az iskolai KISZ-szervezetekben: tanácskoznak a diákok. Az ifjúsági törvényből következően, előírás szerint két-évenként kerül sor erre a fórumra, a diákszövületre. A legtöbb iskolában már meg is tartották a „házon-belüli” tanácskozást, s megválasztották a küldötteket is a novemberben sorra kerülő megyei diákszövületre.

A tanácskozásról a szülők is tudnak, biztosan nem-egyszer, sem kétszer hallhat-ák odahaza is a tanulók vi-táját egy-egy témával kap-csolatosan. A szülők többsé-ge ezt természetesnek veszi, s a szocialista életre való nevelés egyik módját, formá-ját látja benne. Akadnak azonban olyan szülők is, akik félnek attól, hogy a „diákszövület” lovat ad a tanulóknak, vagy úgy vé-lekednek, hogy a „problé-mák felvetése egyben bírá-lat, és ez pedig árt a taná-ri és a szülői tekintélynek”. Olyan vélemény is elhang-zott: „formális dolog az egész, sok idő elmegy vele, mégisincs különösebb hasz-na”. Ezekkel a „pesszimista” nézetekkel nem lehet egyet-érteni. Ezt különben maguk a diákok is megcáfolják, ha szóba kerül. Sőt, egy időben még olyan gondolatok is fel-vetődtek, mind a pedagógu-sok, mind a diákok körében: jó lenne ezeket a tanácsko-zásokat évente megtartani.

Nézzük hát, mivel foglal-kozik, milyen témákat tárgyköröket ölel fel a diákszövület?

A témája adott: anyaga és tartalma az ifjúsági törvény keretében a diákok jogai és kötelességei. Mind a pedagó-gusok, mind a tanulók első-sorban azt vizsgálják, hogy hol tart az iskolában az if-júságpolitikai parthatározat alapján született intézkedé-sok megvalósítása, hogyan sikerült a határozatokat át-ültetni a gyakorlatba. Ez na-gyon komoly kérdés és alap-os feldolgozásból sokat ta-nulhat az iskola és a KISZ-szervezet vezetősége is. Nem közömbös látni azt, hogy az ifjúságot érintő parthatáro-zatok csak papíron marad-nak-e, vagy a gyakorlatban is megvalósulnak. S az is lé-nyeges, hogy milyen ötletek-et vetnek fel a diákok. Az elmúlt évek parlamentjein sok jó gondolat hangzott el egy-egy kérdés megoldásá-nak a megvalósítása érde-kében. S ehhez hasonló ta-pasztalataink már az idén is vannak.

Sarkadi László egyik cik-kében olvastam: „Az érett-ségihez nem elég megszokni, és megtanulni a munkát, a szakmát vagy a tudományt. A társadalmi létezés, vagy ahogy mondani szokás, a közéleti tevékenységhez is fel kell nőni. Ezt tételekből, tankönyvekből megtanulni

nem lehet, csak gyakorlással alakulhatnak ki a fiatal-lakban azok a képességek, amelyek alkalmassá teszik őket arra, hogy átvegyék a társadalom irányításában, és a saját életük szervezésében a felnőttek stafétáját.” Nos, ebben a közéleti tevé-kenységre való nevelésben is szerepet játszik a diákszövület, mert ilyen kér-dések is szóba kerülnek: hogyan értelmezzük a köz-életiséget a diákság köré-ben; hogyan fejlesztjük az iskola a tanulók közéleti te-mékenységét; milyen lehe-tőségei vannak a tanulóknak az aktív társadalmi munkára; milyen formában fejthetik ki közhasznú munkájukat; mennyiben se-gítik a fiatalok kezdemé-nyezéseit az iskolai életen kívüli társadalmi, kulturális, politikai közéletben stb.? Ugyancsak izgalmas és sok mindenre rámutató kérdés: miként valósulnak meg a gyakorlatban a tanulók öt-leletei, elgondolásai, milyen a kapcsolatuk más szervekkel, milyen gátló tényezői van-nak az öntevékenység érvé-nyesülésének?

A harmadik nagy terüle-te az értékelő munkának: a szocialista demokrázium helyzete az iskolában. Itt ilyen fontos kérdések kerül-tenek megvitatásra, mint a neveléstudományi demokrácia és az iskolai demokrázium továbbfejlesztésének az ösz-szefüggése; a jogok és köte-lességek harmóniája; a di-ákszövület tevékeny-sége, szervezeti formái, munkamódszere, hatásköre és így tovább. Lényeges kérdések ezek. A gondos ér-tékelés alapján készült be-számoló hű tükröt ad az iskolai nevelés több fontos te-

ületének a helyzetéről. S az itt felvetett kérdésekre adott válaszok azért is lé-nyegesek, mert a legtelje-sebb mértékben összefü-gésben vannak az oktatás korszerűsítéséről szóló parthatározattal is.

A diákszövület napirendi pontjai között szerepel-nek az „interpellációk”. A tanulók kérdéseire az iskola vezetőségének konkrét vá-laszt kell adnia. Ez az a témakör, ahol az ember gyakrabban találkozik türel-metlen diákokkal, sőt, néha még elégedetlen hangokkal is. De ettől függetlenül: jó az, ha a diákok elmondják problémáikat, gondjaikat, és kifejezésre juttatják egy-egy kérdés megoldásában segítő-szándékukat. Az elmúlt évek gyakorlata azt mutat-ta, hogy az iskola vezetősé-ge a pártszervezettel karölt-ve sok olyan problémát megoldott, amely a diákszövületnek a témája volt. Természetesen akadnak olyan kérések is, amelye-ket nem lehetett megoldani (pl.: anyagi jellegű ki-adások, a túlzott liberaliz-must óhajtó kérések, a szocialista neveléssel nem összeegyeztethető engedmé-nyek stb.). Az ilyen természetű kérések felvetése sem volt azonban haszon-talan, mert a parlamentális forma lehetőséget adott arra: a diákok azt is megért-sék, hogy a lehetőség hatá-ra meddig terjed az iskola gazdasági dolgaiban, vagy a tanári megterhelés, szülői jogok stb. kérdésében.

A diákszövület tehát komoly, mással nem helyet-teshető nevelési tényező. Mondhatom így is: a fel-nőttéválás gyakorlótere.

Bánfalvi József

Egy „régiséggyáros” fantasztikus esetei

Különös hamisítványok

Literári Nemes Sámuel nem tartozik azon személyi-ségek közé, akinek születési-halálzási évfordulójáról az évforduló-naptárak megem-lékeznek. Kapcsolata a ma-gyar irodalom történetével ugyanis tagadhatatlanul különös: 24. általa „gyűjtött” kódex, nyelvemlék, régi ok-irat található a Nemzeti Mú-zeum gyűjteményében, raj-tuk Mátray Gábornak, a múzeumi könyvtár egykori igazgatójének figyelmeztető jelzésével: mind a 24-et Li-terári Nemes hamisította.

A tudós, Mátray Gábor, a Regélő neves szerkesztője, a kitűnő zenetörténész, akit korának egyik elismert po-lihisztoraként tiszteltek, nem mindig vélekedett így Li-teráiról. 1854-ben nagy ke-gyelettel tartott felolvasást a Magyar Tudományos Akadé-mián Literári egyik hihet-etlen irodalmi, történelmi és nyelvészeti ismerettel készí-tett hamisítványáról, az 1301. évi magyar képes króniká-ról.

Mentségére legyen mondva, hogy a krónikát eredetileg nem kisebb személység, mint Toldy Ferenc, „a magyar irodalomtörténet-írás atyja” mutatta be az MTA-ülésén. Egy másik korhű hamisítványát, az I. András korabeli magyar imádságot pedig Jerney János akadémikus magyarázta abból a szempontból, hogy régies szavait, hangzását ho-gyan kell érteni modern magyar nyelven, majd a hamisítványt közzétette a Magyar Nyelvünknek II. köte-tében.

Időközben Literári Nemes Sámuel, foglalkozására nézve vándor, régiséggyűjtő és régiséggyáros, éppen 130 éve, el-hunyt: 1842 őszén érte utol a halál egy komáromi gyű-jtőútja alkalmából. Tíz évvel később, az 1852-ben megje-lent Toldy-féle irodalomtörté-netét még mindig valódi-ként foglalkozik Literári kódexével, az 1862-es kiadás nevezeti először gyanúsának az anyagot, majd Szabó Károly bibliográfus és történetíró 1866-ban bebizonyította, hogy a Literári által „fől-

lert” ősratok-hártyaanyag és függőpecsét ide — archaikus szöveg oda —, vitathatatlanul hamisítványok.

Literári régiséggyárából a már említett legnevezetese-bekén kívül a Nemzeti Mú-zeum birtokába került még egyebek közt a Speculum celebrorum Hungarorum, amely a magyar királyok és kiváló férfiak arcképeit tar-talmazza a XV. századból, és amelyet a hamisító állí-tása szerint a Nógrád me-gyei Rád községben talált meg; egy 1590-es dátumot viselő okirat Simon Benedek körmeneti főbíró és 12 esküdőt alkalmával; a győri káptalan keskeny hártvaszalagra rótt nyugtatványa 1347-ből. Ez utóbbit Raisits Ferenc budai ügyvéd adta el 1857-ben a múzeumnak, s Raisits Tóth Béla Magyar ritkaságok cí-mű könyve szerint Literári veje volt...

BERCZELI A. KÁROLY

Hullámsír

107.

— Náci bátyámat itt úgy ismerik, mint Szent-Tamás hőst — hízelgett neki az ifjú Lázár, hogy szóra bírja, bár nyilvánvaló volt, hogy ehhez már nem sok biztatás kell.

— Hát így valahogy volt, Gyurka öcsém — szerénykedett Várady —, mert való igaz, hogy én léptem föl először a sáncre, pedig a golyók ugyancsak füttyültek körülöttem. De én nem féltém. Fura dolog, de eszembe se jutott, hogy engem is eltalálhatnak.

Szekerke és Novák elnéző mosollyal kacsin-tottak össze, kedvelték a lelkes hazafit, aki mint mérnök is kiváló volt s az árvízi veszedel-mekben a legvakmerőbb tettekre vállalkozott még most is.

— Mondd csak el, Náci — noszogatta Sze-kerke. — Hadd tanuljon az ifjúság, és főleg emlékezzék! Erted, Gyurka! Emlékeznj kell. s a szabadságharcra ez egyenesen kötelesség is. A magyar hőskor volt az!

— Hát az úgy volt, Gyurka öcsém — szólalt meg Várady, engedve látszólag kényszeredetten a nagy biztatásnak —, hogy mi ott álltunk a ködben, egy — éles, nyirkos mélyedés fenekén.

Barátságos idő volt, a pára olyan sűrű, hogy szinte köhögtetett. De harcokszögben nem volt hiány. Fokozta elszántságunkat, hogy löttek ránk a sánc mögül, jobbról is, balról is. Több bajtársunk elesett, vagy súlyosan megbeséült, s ezek az időnként felharsanó szomorú jajkiál-tások, meg nyögések kezdtek minket is meg-vadítani. Halál rájuk — ordítottam el magam, fiúk, itt tovább nem maradhatunk, mert vala-mennyiünket lekaszabolnak. Gyerünk, roham-ra! Úgy is történt! Sorra fölugráltunk, s előre-szegezett szuronyal rohantunk a sánc felé, az-tán egymást biztatva kapaszkodtunk föl rá. Azok persze még vesztebebbül löttek, s bizony, a mi soraink is ritkultak. Eszre se vettem, hogy magam vagyok már, s vetem rá magam az ellenségre. De nyomomban már a honvédek is föltornázták magukat a sáncri, s egymás-után ugráltak mellém. Már voltunk vagy hú-szan, mikor megint elordítottam magam: Elő-re! S nyargaltunk lövöldözve a nagy ködben, mint a megszállottak. Az ellenség azt hitte, hogy egész hadosztály támadja. Néhány perc múlva már ott álltunk a nagytemplom előtt, az ott rekedt szerénységeket bekerítettük, vagy het-venet. Ezek ugyan megadták magukat, de Per-czel parancsára, aki külön gratulált nekem, hogy első voltam, s az én példám lelkesítette föl a többi honvédet is, nekem kellett agyon-lövetni őket, mint árulókat és rablókat. Keserves dolog volt, de a háborúban nem lehet érzelmel-kedni. Megásáttam velük a sirjukat, aztán a katonák sorra ledurrantották a nyomorulta-kat. Volt, aki kégyelmet kért, de Perczel nem tárgyalt.

Ekkor Lajos, a hajdú nyitott be halkan, s tanácsalantul közelédt a nagy asztal felé.

— No, mi az? Kész a vacsora? — érdek-lődött Szekerke, mert ő volt a legéheőbb.

— Lassan az is möglősz — suttogta Lajos —, hanem az uradalmi intéző, Hegedűs tekintetős úr szeretne az urakkal beszélni. Beküldjem?

Novák elkomorult, s összeráncolta a homlo-kát. Perczelig habozott, s körüljárta tekin-tetét. Eszrevette, hogy Várady szeme kissé fá-tyolos, nyilván meghatotta saját hőstette, s el-múlt ifjúságával együtt egy kicsit megkőny-nyezte. Szekerke biztatóan pillantott rá.

— Hát jól van. Jöjjön. Mondhatom, a leg-jobbkor jön — döntött végül is Novák.

Lajos eltűnt nesztelenül, s máris nyílt az aj-tó, s egy középtermű, erőteljes férfi lépett be rajta, jó meleg bundában, csizmában, lovaglópálcával a kezében. Simára beryált arra volt, bár néhány éve még Ferenc József-szakált vi-selt, s annyira hasonlított a királyhoz, hogy az őrgórf ezt felségsértésnek vélvén, elrendelte, hogy nyírassa le a szőrzetét. Az intéző, mint hírelt, nem szívesen vált meg férfias ékessé-gétől, mert neki meg éppen az tetszett, hogy a legfelsőbb úr hasonmása, de Pallavicini megér-tette vele, hogy a király személye szent, s te-kintélyének lejáratását elősegíti, ha egy egy-szerű intéző is összetéveszthető vele. Hegedűs kénytelen volt engedni, csupaszra beretválta a képét, de az algyeviek így, megcsupaszítva is a háta mögött Ferenc Jósának nevezték.

(Folytatjuk.)